ENKELE VERDERE GEGEVENS BETREFFENDE DE CONSUMPTIE VAN LANDSLAKKEN IN ISRAEL

door

Henk K. Mienis

Sinds de publicatie van Bar's artikel betreffende de menselijke consumptie van slakken in Israël (Bar, 1977), zijn mij nieuwe gegevens betreffende het eten van landslakken in Israël bekend geworden. Deze nieuwe informatie bevestigt in grote lijnen de waarnemingen van Bar, hier en daar werpt zij echter ook een ander licht op de tot nu toe bekende gegevens.

1. Vondsten van eetbare slakken in archaeologische opgravingen

In de afgelopen 15 jaar heb ik heel wat schelpmateriaal onder ogen gekregen dat bij archaeologische opgravingen in Israël, Jordanië en Sinaï aan het licht is gekomen. Een studie van dit materiaal heeft uitgewezen dat vondsten van Helix of Levantina nog niet automatisch inhouden dat we hier te maken hebben met resten van maaltijden.

De neolithische opgraving bij Abou Gosh, ten westen van Jeruzalem, leverde o.a. 55 exemplaren van Levantina spiriplana hierosolyma (Mousson, 1854) en 12 exemplaren van Helix engaddensis Bourguignat, 1852 op (Mienis, 1978). Beide soorten zijn eetbaar en komen nog levend ter plaatse voor. Een gedeelte van het materiaal is dan ook beslist van recente oorsprong. De ouderdom van het overige materiaal kan tussen de 1 en 9000 jaar liggen. Slechts vrij kostbare dateringstechnieken kunnen bepalen hoe oud elk slakkenhuis is. Dan nog is het de vraag of de weinige neolithische slakkenhuisjes, die door deze eliminatie zijn overgebleven, inderdaad leeggegeten zijn of toevallig ter plaatse leefden.

Chalcolithische opgravingen nabij Ben Shemen, ten oosten van Lod, leverden onder meer 3 exemplaren van Helix engaddensis op. De soort komt hier eveneens nog ter plaatse voor en het is de vraag of we hier met 6000 jaar oude huisjes te doen hebben dan wel met veel jonger materiaal.

Hetzelfde kan gezegd worden van Helix en Levantina exemplaren die aan het licht zijn gekomen bij opgravingen van Tel Gezer, Tel Mevorakh, Mallaha, Telleilat Ghasoul, City of David in Jeruzalem, Tel Arad, Tel Abu Matar, enz. In al deze gevallen is het de vraag of de soort inderdaad gegeten werd of gewoon ter plaatse leefde en doodging. Meestal wijzen de geringe aantallen waarin deze eetbare soorten zijn gevonden in de richting van een toevallig voorkomen ter plaatse en niet in de richting van oude eetgewoontes.

Met deze kennis in het achterhoofd kunnen we dan ook de meeste prehistorische en historische gevallen van slakkenconsumptie door mensen, opgesomd door Bar (1977), als onbewezen beschouwen. De enige uitzonderingen vormen waarschijnlijk de grote vondsten van Levantina spiriplana caesareana (Mousson, 1854) in de Hayonim grot in westelijk Galilea (Bar, 1977).

Helix engaddensis is waarschijnlijk ook gegeten door de vroegere bewoners van Tell el-Hesi, ten zuidwesten van Kiriyat Gat, waar tijdens opgravingen deze soort in enorme hoeveelheden, vaak honderden tegelijk, gevonden werd. Ook vertonen de huisjes hier en daar gaten in de laatste omgang en wel op een zodanige wijze dat het duidelijk is dat deze gaten gemaakt zijn met een puntig voorwerp van binnen naar buiten, dwz. waarschijnlijk bij het halen van de slakken uit de huisjes (Mienis, in druk).

2. Recente gevallen van consumptie van slakken door mensen

Tijdens veldwerk in de omgeving van Ashdod ontmoette een van mijn collega's een bedouin die ijverig Theba pisana (Müller, 1774) verzamelde. Bij

navraag bleek dat hij deze slakken niet zelf gebruikte, maar verkocht aan nonnen in Yafo.

Op mijn omzwervingen in Jeruzalem zag ik tot mijn verbazing Helix aspersa Müller, 1774 in massa's in een tuin aan de Betlehem Road. Dit was mijn eerste vondst van deze in Israël niet inheemse slak in Jeruzalem, ofschoon de soort reeds 125 jaar geleden door Damon (1860) uit Jeruzalem gerapporteerd werd. De eigenaars van de tuin bleken een joods echtpaar te zijn van Spaanse afkomst. Beiden bleken verwoede slakkeneters te zijn. Bij een van hun tochten naar Haifa hadden ze daar wat exemplaren verzameld van Helix aspersa, die daar heel algemeen in tuinen en parken voorkomt (Bar, 1976). Thuisgekomen bleek de soort minder smakelijk te zijn dan was verwacht. Als gevolg daarvan werdende nog overgebleven levende slakken uitgezet in de tuin. Nu, al bijna 20 jaar is Helix aspersa te samen met Eobania vermiculata (Müller, 1774), eveneens een geïntroduceerde soort, de algemeenste soort in de tuin. Het echtpaar vertelde mij nog dat ze ook wel eens Eobania aten maar ook deze soort haalt het niet in smaak bij hun lievelingskostje: een maaltje Levantina spiriplana hierosolyma, uit de heuvels rondom Jeruzalem.

Volgens hetzelfde echtpaar verzamelen de christelijke arabische tuiniers de kleine Xeropicta vestalis joppensis (Schmidt, 1855), die door hen in olie geroosterd worden. Daarna worden de slakkenhuisjes in de mond gebroken en de slakjes met de tong van de huisjes gescheiden op eenzelfde manier als waarop zonnepitten in Israël worden gegeten.

3. Wat doet Levantina langs de kust?

Slakken van het geslacht Levantina zijn karakteristiek voor de heuvels en bergen in Israël. De soort komt alleen maar voor in een rotsachtig biotoop. Daarom is het vreemd dat Levantina's hier en daar ook langs de kust voorkomen waar slechts zand of zandsteen (kurkar) voorkomt. Dergelijke plaatsen worden tevens gekenmerkt door hun geschiedkundige belangrijkheid. Zo komt Levantina spiriplana caesareana voor in de Romeinse ruïnes van Caesarea. Een heel kleine Levantina-vorm leeft nog steeds in de ruïne van Tel Arshaf (=Apollonia). In de tuin van de Grieks-orthodoxe St. Georges-kerk in Yafo leefden eens Levantina spiriplana werneri (Kobelt, 1889) en Levantina spiriplana hierosolyma, twee ondersoorten uit verschillende delen van Israël. Ook Tel Ashqelon had zijn Levantina's, hier werden onlangs door mij lege huisjes van Levantina spiriplana hierosolyma aangetroffen.

De vraag is hoe deze eetbare slak op al deze plaatsen terecht is gekomen. Het is natuurlijk mogelijk dat de Levantina's daar kwamen met behulp van bouwstenen uit de heuvels. Het is echter ook mogelijk dat deze slakken met opzet daar naar toe gebracht zijn. Echter net als in de gevallen van eetbare slakken aangetroffen in materiaal van opgravingen, kan men slechts raden naar de werkelijke oorzaak.

LITERATUUR

BAR, Z., 1976. Helix aspersa, portrait of a colonizer.- Levantina, 2: 9-15.

BAR, Z., 1977. Human consumption of land snails in Israel.- Basteria 41: 53-58.

DAMON, R., 1860. Molluscs found in the neighbourhood of Jerusalem.- Ann. & Mag. Nat. Hist. (3) 6 (34): 312.

MIENIS, H.K., 1978. Molluscs from the prehistoric sites of Abou Gosh and Beisamoun, Israel.- Mém. & Trav. Centre Rech. Préhist. Franç. Jerusalem 2: 269-272.

MIENIS, H.K., 1982. Mollusca. In J. Perrot & D. Ladiray: Tombes à ossuaires de la région côtière Palestinienne au IVe millénaire avant l'ère Chrétienne.- Mém. & Trav. Centre Rech. Préhist. Franç. Jerusalem 1: 94. (gedateerd 1980 echter gepubliceerd in 1982).

MIENIS, H.K., 1983. Some interesting landsnails from the backyard of St. Georges Greek-Orthodox chruch in Yafo.- Levantina 43: 507-508.
MIENIS, H.K., in druk. Four shells - four stories. Trowel & Patish, 1985.